

ZNALI SU HORVACKI NIËGOVA MATI

Sanja Vulić, Bernardina Petrović, *Govor Hrvatskoga Groba u Slovačkoj*. – Zagreb 1999. – (Korabljica, Prinosi za povijest književnosti u Hrvata)

Naslov je ovomu prikazu – *Znali su horvacki niëgova mati* – rečenica preuzeta iz prikazivane knjige, *Govor Hrvatskoga Groba u Slovačkoj*, a prikazivati započinjem baš tom rečenicom jer ona jasno i sažeto pokazuje sudbinu hrvatskoga jezika u Hrvatskomu Grobu: hrvatski je znala mati, ali dijete ga više ne zna. A samo je tom činjenicom knjiga Sanje Vulić i Bernardine Petrović dobila na zanimljivosti jer opisuje govor kojega u budućnosti ili ne će biti ili će postojati u posve promijenjenu i poslovačenu obliku. Riječ je o tom da su mještani Hrvatskoga Groba – *Horvatani*, kako sami sebe nazivaju, »tek mali otočić u prostranom slovačkom moru, bez izravnih veza ne samo sa sunarodnjacima u matičnoj domovini nego i s ostalim gradišćanskim Hrvatima« (str. 21). Tako je odvojeni i izdvojeni govor podijelio sudbinu njemu sličnih – zaboravljaju ga sami njegovi govornici, a ono što pamte, sve više i češće pamte riječima zemlje u koju su davno stigli.

Iako je knjiga *Govor Hrvatskoga Groba u Slovačkoj* autorsko djelo, većina je poglavlja ispisana rukom dugogodišnje proučavateljice i vrsne poznavateljice gradišćanskohrvatskih govora, Sanje Vulić: *Uvod, Hrvati u Slovačkoj, Gradišćanskohrvatski govori unutar hrvatske dijalektologije, Govor Hrvatskoga Groba unutar gradišćanskohrvatskih govora i hrvatske dijalektologije općenito, Opis govora Hrvatskoga Groba*. Bernardina je Petrović autoricom poglavlja *Rječnik govora Hrvatskoga Groba*, a sam je rječnik djelo obiju autorica. Iako je Jela Maresić samo ocjenjivačica te knjige, ipak valja pripomenuti ono što obje autorice na nekoliko mjesta ističu: Jela Maresić, uz Sanju Vulić, sudionicom je terenskoga istraživanja i prikupljanja građe.

Dok čitamo knjigu, prelazeći od poglavlja do poglavlja, pred nama se sustavno rastvara pola stoljeća hrvatske dijasporne razlomljene u nekoliko država, a tu dijasporu danas zajedničkim imenom nazivamo gradišćanski Hrvati. S obzirom na tematiku knjige, središte je pozornosti na gradišćanskohrvatskim govorima u Slovačkoj, na njihovoj povijesti i suvremenosti. Sanja Vulić daje zanimljive brojčane podatke kojima posvjedočuje nestanak hrvatske riječi u Slovačkoj – od 60 hrvatskih naselja nastalih nakon trećega migracijskoga vala sedamdesetih godina XVI. stoljeća, danas su postojeća samo četiri: Hrvatski Grob, Novo Selo, Hrvatski Jandrof i Čunovo. Nestanak je hrvatske riječi uzrokovan asimilacijom – prijašnjih stoljeća spontanom, a u

ovom stoljeću i nasilnom. Autorica nasilnost asimilacije oslikava činjenicom da su u svojedobnoj Češkoslovačkoj Hrvati bili popisivani kao Češkoslovaci, hrvatski jezik bio je zabranjivan u školama i javnosti, a čuvan tek u obiteljskom krugu. Napokon i ime *Hõrvatån* koje danas upotrebljavaju Hrvati iz Hrvatskoga Groba slovačko je, a hrvatska su ženska prezimena posve poslovačena. »U vrijeme terenskoga istraživanja V. Vážnoga (1925.) ženska su se prezimena, kao što je to običaj u Hrvata, bilježila na isti način kao i muška... Danas se pak takav tip ženski prezimena Hrvatica u Hrvatskom Grobu izvodi iz muških sufiksima *-oval-eva*. Takva su prezimena zapravo posvojni pridjevi ženskoga roda, a preuzeta su iz službene prakse bilježenja ženskih prezimena u Slovačkoj.« (str. 50). Iako je posljednjih desetak godina, uz promjenu političkih prilika, nacionalna hrvatska afirmacija dopuštena i pojačana, prijašnje su godine uzele svoj danak – Horvatani i njihov jezik utapaju se nepovratno u Slovačku i slovački.

Sanja Vulić nije prva proučavateljica govora Hrvatskoga Groba. Mnogi su se autori prije nje pozabavili istim pitanjima, u kontekstu gradišćanskohrvatskih govora općenito ili monografski opisujući baš horvatanski govor. Pišući o proučavateljima prethodnicima i njihovim temeljnim postavkama i zaključcima (Anton Václavík, Václav Vážný, M. Matković, Milan Rešetar, Stjepan Ivšić, Ivan Brabec, Aleksandar Belić, Pavle Ivić, Gerhard Neweklowsky, Květoslava Kučerová...), Sanja Vulić određuje svoj smjer istraživanja – smještaj govora Hrvatskoga Groba unuta dijalektološke raspodjele općenito i unutar gradišćanskohrvatskih govora; opis prikupljene građe s obzirom na utjecaje iz jezičnoga slovačkoga okružja te promjene koje su se zbile u govoru Hrvatskoga Groba od prvoga njegova sustavnoga opisivanja iz 1925, kada su Anton Václavík i Václav Vážný objelodanili rezultate svojih istraživanja u monografiji A. Václavíka *Podunajská Dedina v Československu*. Opisujući na taj način, Sanja Vulić čitatelju podstire obilježja suvremenoga horvatanskoga govora samoga, a poglavito s obzirom na utjecaje slovačkoga književnoga jezika i slovačkih dijalekata. Uzimajući u obzir starije stanje u horvatanskom govoru, autorica ga uspoređuje sa suvremenim stanjem, ukazujući na narav, uzroke i dubinu promjene.

S obzirom na to da je govor Hrvatskoga Groba već opisivan u većem broju radova, Sanja Vulić neke od izrečenih postavaka prihvaća upućujući pri tom na odgovarajuće autore i njihova djela. Mnoge od izrečenih postavaka sagledava u svjetlu suvremenih jezikoslovnih spoznaja, ali i prema suvremenom stanju na terenu, odnosno prema obilježjima suvremenoga horvatanskoga govora. Tako Sanja Vulić, nakon raščlambе relevantnih jezikoslovnih teorija i činjenica, govor Hrvatskoga Groba svrstava u istočnu skupinu govora kontinentalnoga poddijalekta srednjočakavskoga dijalekta čakavskoga narječja. Nakon te temeljne odredbe, govor se Hrvatskoga Groba opisuje na fonološkoj, morfološkoj, sintaktičkoj, rječnotvorbenoj i leksičkoj razini. Ukazuje se na promjene

koje su se zbile u hrvatanskom govoru tijekom ovoga stoljeća, a takvo je ukazivanje moguće zahvaljujući podacima iz starijih opisa govora Hrvatskoga Groba, a ponajprije onoga V. Vážnoga iz 1925, kojemu je priložen i opširan horvatansko-slovački rječnik. Prema tomu, ova knjiga nije samo opis suvremenoga horvatanskoga govora, nego je ona i razložan opis jezičnih promjena u tom govoru zahvaljujući kojemu je moguće uočiti rastuću slovakizaciju, i to na svim jezičnim razinama.

Govor Hrvatskoga Groba izložen je trima utjecajima: slovačkom književnom jeziku, modranskom i zagorskom dijalektu. Sanja Vulić utemeljeno i razložno ulazi u trag svim trima utjecajima, spretno razmrsujući klupko jezične raznolikosti – jednostavno, zanimljivo kako stručnjaku, tako i čitatelju bez osobite jezikoslovne naobrazbe.

Znatni i često nasilni slovački utjecaji, odvojenost od matičnoga jezika i ostalih gradišćanskohrvatskih govora, čine horvatanski govor sve udaljenijim od one jezične slike koju je 1925. imao prigode ugledati V. Vážný. Bilježeći slovačke utjecaje na svim jezičnim razinama, Sanja Vulić bilježi i primjene u horvatanskom govoru od vremena V. Vážnoga. Primjerice, hrvatsko se *g* sve češće zamjenjuje slovačkim zvučnim *h*, pa je poslovačeni oblik *jãhoda* ili *hlãva* danas uobičajen, dok V. Vážný uopće i ne bilježi te oblike. Isto se tako u doba V. Vážnoga u horvatanskom govoru čuvala morfološka razlika između određenoga i neodređenoga oblika pridjeva, »Vážný je još zatekao pridjevske oblike *dobar* i *dobri* [...], ali danas se, pod utjecajem slovačkoga, rabi samo oblik *dãbri*« (str. 48). Iako je takvih utjecaja na svim jezičnim razinama, a Sanja ih Vulić dosljedno i oprimjereno popisuje i pojašnjava, hrvatski su oblici ipak trajni i čvrsti pa poslovačeni oblici najčešće supostoje uz hrvatske – stariji naraštaji čuvaju hrvatske oblike, a u mlađih, ionako malobrojnih govornika horvatanskoga, češći su poslovačeni oblici, oni noviji koje V. Vážný nije mogao zabilježiti jer u njegovo vrijeme nisu ni postojali. Tako se, primjerice, izmjenjuju *g* i zvučno *h* pa supostoje i *glava* i *hlãva*, *jagoda* i *jãhoda*; česta je i usporedna upotreba istoznačnih hrvatskih i slovačkih leksema: *ila*, *nošnja/krõj*, *ili/ãlebo*... (str. 53). Bez obzira na to što je slovakizacija leksema izrazita, u horvatanskom govoru još uvijek uz novije slovakizme postoje i stariji hrvatski oblici, i to neki od oblika još iz stare domovine, iz predmigracijskoga razdoblja: *čãra* 'jučer', *dušãt* 'mirisati', *čũda* 'puno', *prãvi* 'desni'... (str. 52). Osim navedenoga, brojni su praslavenski oblici, ali o općenitim leksičkim obilježjima horvatanskoga govora Sanja Vulić zaključuje da se »ponajprije razlikuje od ostalih gradišćanskohrvatskih govora po znatno manjem broju hungarizama, ali zato po znatno većem broju riječi praslavenskoga podrijetla, što je posljedica prodora brojnih slovakizama u taj govor.« (str. 54).

Posebice su u govoru Hrvatskoga Groba zanimljiva rječotvorbena-leksička preplitanja hrvatskoga i slovačkoga, a za ovu ću prigodu izdvojiti samo jednu od posebnosti. Primjerice, hrvatski se deminutivni sufiks *-ica* u Horvatana pod

slovačkim utjecajem češće zamjenjuje sufiksom *-ička*. Tako od hrvatskih tvorbenih likova *glavica*, *nožica*, *ručica* u horvatanskom govoru nastaju slovački tvorbeni likovi *glavička*, *nožička*, *ručička*. Međutim, »u procesu [je] posuđivanja slovačke riječi *čepiec* u značenju 'kapa', slovački sufiks *-(i)ec* [...] zamijenjen hrvatskim sufiksom *-ica* pa se u horvatanskom govoru ostvaruje prilagođenica *čēpica*.« (str. 52–53).

Opis je govora Hrvatskoga Groba zaokružen i upotpunjen rječnikom. Vrijedno je napomenuti da je rječnik nešto opširniji i bogatiji od znatno starijega rječnika V. Vážnoga, ali i značajno različit jer popisuje velik broj slovakizama, nepostojećih u vrijeme V. Vážnoga. U teorijska nas i metodološka pitanja oko izradbe rječnika uvodi Bernardina Petrović, koja je i suautorski par Sanji Vulić u izradbi samoga rječnika. Iako u knjizi nema izdvojenoga poglavlja u kojemu bi se kakvim tekstom oprimjerio horvatanski govor, oprimjerenje uz rječnik to obilato nadoknađuje: potvrda je dostatno i takve su da čitatelj lako prepoznaje istinitost, vjerodostojnost i iscrpnost jezikoslovnoga opisa ponuđenoga u *Govoru Hrvatskoga Groba u Slovačkoj*.

I umjesto zaključka valja potvrdno i odobravajuće odgovoriti riječima autorka: »Nadamo se da smo hrvatsku riječ iz Hrvatskoga Groba uspjele vjerodostojno zabilježiti, snažnoj slovakizaciji usprkos. A ako smo k tomu uspjele prikazati sinkronijsko stanje jednoga izvornoga čakavskoga govora – svrha je ovoga rada postignuta.«

Sanda Ham